

Engürücük ve Umurbey Köylerinde 15-49 Yaş Evli Kadınların Aile Planlamasıyla İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları

Nazan G. BİLGEL*
A. Hamdi AYTEKİN**
Özdemir GÜLESEN***

ÖZET

Gemlik Eğitim ve Araştırma Bölgesi'ne bağlı Umurbey ve Engürücük köylerinde 1984 yılında yapılan bu çalışmada, basit rastgele örnekleme ile seçilen 15-49 yaş grubunda 193 evli kadının aile planlaması ve doğurganlıkla ilgili özellikleri, bilgi, tutum ve davranışları incelenerek, elde edilen veriler, Gemlik ve Türkiye'de yapılmış önceki araştırmaların verileriyle karşılaştırılmıştır. Çalışma kapsamına alınan kadınların:

- a) Ortalama ilk evlenme yaşlarının Türkiye geneline göre daha yüksek olduğu,*
- b) Ortalama canlı doğum sayılarının Türkiye geneline göre daha az olduğu,*
- c) Türkiye geneline göre daha fazla oranda düşük yaptıkları,*
- d) Aile planlamasını daha yaygın ve etkili olarak kullandıkları saptanmıştır.*

Sonuçta, aile planlaması konusunda bölgemizdeki ana hedefin, bu konuda düzenli ve geçerli bir eğitim yaparak, kadınlara etkili aile planlaması yöntemlerini benimsetmek olduğu belirlenmiştir.

SUMMARY

The Knowledge, Behaviour and Attitudes about Family Planning of the Married Women, Aged Between 15-49 in Engürücük and Umurbey Villages

This study was performed in Umurbey and Engürücük Villages in the year 1984. 193 married and 15-49 aged women were chosen by simple random samp-

* Yard. Doç. Dr., Uludağ Univ. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğr. Üyesi

** Doç. Dr., Uludağ Univ. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğr. Üyesi

*** Prof. Dr., Uludağ Univ. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğr. Üyesi

ling. The characteristics, attitudes and knowledge about fertility and family planning of these women were investigated and the data was compared with the data of previous studies performed in Gemlik and Turkey. It has been observed that:

a) The mean age of selected women at first marriage was higher than the turkish data,

b) The mean number of live births of the selected women was lower than the turkish data,

c) The ratio of the selected women who have had an abortion was higher than the turkish data,

d) The selected women were using the family planning methods more commonly and effectively.

As a result, it has been found that the main purpose about family planning in our area was encouragement of women to use effective family planning methods by giving them regular and effective training.

Bu çalışmada, Gemlik Eğitim ve Araştırma Bölgesi'ne bağlı Engürücük ve Umurbey köylerinde yaşayan 15-49 yaş grubu evli kadınların, yaş, öğrenim durumu, sosyo-ekonomik durumu, canlı doğum sayıları, ilk evlenme yaşları gibi demografik özellikleri açısından ve aile planlamasıyla ilgili bilgi, tutum ve davranış özellikleri bakımından aralarında bir farklılığın bulunup bulunmadığı incelenmek istenmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Engürücük ve Umurbey köylerinde yaşayan 15-49 yaş grubunda ve evli 193 kadın çalışmaya alınmıştır. Çalışmaya alınacak olan kadınlar "ev halkı tespit fişlerinden" basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Seçilen kadınların evlerine gidilmiş ve kadınlarla yüzyüze görüşülerek basılı anket formları doldurulmuştur. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencileri anketör olarak kullanılmıştır. Çalışmaya alınan kadınlara yaşları, ilk evlenme yaşları, toplam canlı doğum sayıları, yaşayan çocuk sayıları, öğrenim durumları, aile planlaması uygulayıp uygulamadıkları, tercih ettikleri aile planlaması yöntemleri, toplam düşük sayıları, gebelikten korunulabileceğini kimden öğrendikleri, istenmeyen gebeliklerde ne yaptıkları sorulmuştur.

Çalışmanın uygulandığı iki yerleşim yerinden biri olan Umurbey, Gemlik merkezine 4 km uzaklıkta 1983 nüfusu 2821 kişi olan 754 haneli bir yerleşim yeri, Engürücük ise Gemlik-Bursa karayolu üzerinde, ilçe merkezine 5 km uzaklıkta 1983 nüfusu 846 kişi olan 200 haneli bir yerleşim yeridir. Her iki yerde de 1979 yılından beri sağlık hizmetleri sosyalleştirilmiştir.

BULGULAR

A- Yaş Dağılımı:

Engürücük ve Umurbey'den çalışma kapsamına alınan kadınların yaş dağılımları birbirine benzer bulunmuştur. Umurbey grubundaki kadınların ortalama yaşları $31 \pm 8,9$, Engürücük grubundakilerin ise $32,6 \pm 8,7$ olarak saptanmıştır. İki grubun yaş dağılımları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır ($X^2: 3,0813$ S.D.: 6 $p > 0.05$).

B- Öğrenim Durumu:

Çalışma kapsamına alınan Umurbey grubu kadınlarla, Engürücük grubu kadınların öğrenim durumları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2: 10,6466$ S.D.: 3 $p < 0.05$). Umurbey grubunda öğrenim durumu Engürücük grubuna göre daha yüksektir. Farklılığın nedeni Umurbey grubunda orta ve daha fazla öğrenim görenlerin Engürücük grubuna göre daha fazla olmasıdır.

C- Ekonomik Durum:

Ekonomik durumu saptamada kadının kendi beyanı dikkate alınmıştır. Her iki gruptaki kadınların ekonomik durumlarının birbirine benzer olduğu saptanmıştır.

D- İlk Evlenme Yaşı:

Her iki grupta da 15 yaşından küçük ve 29 yaşından büyük evlenen kadın yoktur. Umurbey grubu için ortalama ilk evlenme yaşı $17,7 \pm 0,19$, Engürücük grubu için ise $17,8 \pm 0,19$ olarak hesaplanmıştır. İki grubun ilk evlenme yaşları arasında bir farklılık yoktur.

E- Canlı Doğum Sayısı:

Çalışma kapsamına alınan kadınların canlı doğum sayıları Tablo: I'de gösterilmektedir.

Tablo: I
Kadınların Canlı Doğum Sayılarına Göre Dağılımı*

Canlı Doğum Sayıları		Umurbey	Engürücük	Toplam
1	A	27	10	37
	%	26.7	12.1	20.1
2	A	35	30	65
	%	34.7	36.1	35.3
3	A	25	22	47
	%	24.8	26.5	25.5
4	A	8	9	17
	%	7.9	10.8	9.3
5 ve daha çok	A	6	12	18
	%	5.9	14.5	9.8
TOPLAM	A	101	83	184
	%	100.0	100.0	100.0

(*) Hiç canlı doğumu olmayan 9 kadın tablo dışı bırakılmıştır.

Umurbey grubunda ortalama canlı doğum sayısı $2,5 \pm 1,56$, Engürücük grubunda ise $3,15 \pm 1,97$ dir. İki grubun ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t: 2,44$ $p < 0,05$). Engürücük grubundaki kadınlar daha fazla doğurmaktadır.

F- Yaşayan Çocuk Sayısı:

Ortalama yaşayan çocuk sayısı Umurbey grubunda $2,15 \pm 0,84$, Engürücük grubunda ise $2,60 \pm 0,77$ dir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($t: 3,75$ $p < 0,05$). Bu farklılığın nedeni Engürücük grubundaki kadınların daha fazla doğum yapmış olmalarıdır. Umurbey'de canlı doğan çocukların % 86 sının, Engürücük grubunda ise canlı doğan çocukların % 82,5 inin yaşadığı saptanmıştır.

G- Toplam Düşük Sayısı:

Kadınların, kendiliğinden, sağlık nedeniyle veya istemli olarak yaptıkları düşüklerin tümü toplam düşük olarak kabul edilmiştir. Toplam düşük sayılarına göre kadınların dağılımı Tablo II de gösterilmektedir.

Tablo: II
Kadınların Toplam Düşük Sayılarına Göre Dağılımı

Toplam Düşük Sayısı		Umurbey	Engürücük	Toplam
Yapmayan	A	56	61	117
	%	52.3	70.9	60.6
1	A	26	18	44
	%	24.3	20.9	22.8
2 ve daha çok	A	25	7	32
	%	23.4	8.2	16.6
TOPLAM	A	107	86	193
	%	100.0	100.0	100.0

$X^2: 9,6167$

S.D.: 2

$p < 0.05$

Toplam düşük sayıları bakımından Umurbey ve Engürücük grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Umurbey grubundaki kadınlar, Engürücük grubuna göre daha fazla düşük yapmışlardır. Düşük yapan kadınlar dikkate alındığında ortalama düşük sayıları Umurbey'de $1,68 \pm 0,84$, Engürücük'de ise $1,40 \pm 0,94$ dür. Düşük yapmayan kadınlarda dahil olmak üzere kadın başına düşen ortalama düşük sayıları, Umurbey grubunda $0,80 \pm 1,02$, Engürücük grubunda ise $0,40 \pm 0,80$ dir.

H- Aile Planlamasıyla İlgili Özellikler:

Umurbey ve Engürücük kadınları arasında aile planlaması uygulama bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Genel olarak çalışmaya alınan kadınların % 83,4 ünün aile planlaması uyguladığı saptanmıştır. Çalışmanın yapıldığı sırada aile planlaması uygulayan kadınların % 68,7 sinin etkili yöntemleri (RİA, hap veya kaput) kullandıkları saptanmış olup, etkili yöntemi seçme bakımından gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Her iki grupta da en çok kullanılan etkili yöntem RİA (rahim içi araç) dir. Bunu hap ve kaput izlemektedir. Çalışma kapsamına alınan kadınların hepsi, evlilik hayatlarının bir döneminde aile planlaması uygulamışlardır. Kadınların evlendikten sonra ilk defa aile planlaması uy-

gulamaya başladıkları ana kadar geçen süreye göre dağılımları incelendiğinde Umurbey grubundaki kadınların daha erken aile planlaması uygulamaya başladıkları saptanmıştır. Çalışma kapsamına alınan kadınların % 47,8 i aile planlaması uygulamaya başladıktan sonra ara vermiş, % 37,1 i ise hiç ara vermeden aile planlaması yöntemlerini uygulamaya devam etmişlerdir. Kadınların % 15,1 i ise ara verip vermediklerini hatırlayamamışlar. Ara verme bakımından Engürücüük ve Umurbey grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($X^2 : 2,092$, S.D.: $1 p > 0.05$). Aile planlaması uygulamasına ara veren kadınların % 51,0 i başka çocuk istedikleri için, % 28,3'ü kullandıkları yöntemin yan etkileri nedeniyle, % 8,7 si kullandıkları yöntemin sağlıklarına kötü etki yapmasından korktukları için, % 12,0 si ise diğer nedenlerle ara vermişlerdir. Ara verme nedenleri bakımından iki grup arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Çalışma kapsamına alınan kadınların 46 sı (% 23,8) hayatlarının bir döneminde aile planlaması uyguladıkları halde gebe kaldıklarını söylemişlerdir. RİA kullanan kadınlar arasında gebelik vakası hiç olmamıştır. Gebe kalan kadınların çoğu (% 43,5'i) geri çekme yöntemi uygularken gebe kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmanın yapıldığı sırada etkili aile planlaması yöntemlerini kullanan kadınların 48 inin (% 47.5) kullandıkları yöntemle ilgili olarak bazı şikayetlerinin olduğu saptanmıştır. Şikayeti olan kadınların % 68,7 sinin hap kullandığı saptanmıştır. Bu kadınların en önemli şikayetleri baş ağrısı, kanamanın azalışı, bulantı, baş dönmesi ve şişmanlama olarak belirlenmiştir. Şikayeti olan kadınların % 29,2 sinin ise RİA kullandığı ve en önemli şikayetlerinin RİA nın düşmesi, kanamanın artması, akıntı ve kasıkta ağrı olduğu saptanmıştır.

Çalışma kapsamına alınan kadınların gebelikten korunulabileceğini öğrendikleri kaynağa göre dağılımı Tablo III de gösterilmektedir.

Tablo: III
Kadınların Gebelikten Korunulabileceğini Öğrendikleri
Kaynağa Göre Dağılımı*

KAYNAK		Umurbey	Engürücüük	Toplam
Komşular	A	44	29	73
	%	41.1	41.4	41.2
Aile	A	32	5	37
	%	29.9	7.2	20.9
Kitap Dergi	A	8	4	12
	%	7.5	5.7	6.8
Sağlık Personeli	A	23	32	55
	%	21.5	45.7	31.1
TOPLAM	A	107	70	177
	%	100.0	100.0	100.0

(*) Engürücüük grubundan 16 kişi bu soruyu cevaplandırmamıştır.

$X^2 : 18,6768$

S.D.: 3

$p < 0.05$

Genelde kadınlar, gebelikten korunmanın mümkün olduğunu sırayla, komşularından, sağlık personelinden, ailelerinden, kitap ve dergilerden öğrenmektedir. Engürücü grubu gebelikten korunulabileceğini daha çok sağlık personelinden öğrenirken, Umurbey grubu, komşularından öğrenmektedir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

İstmeden gebe kalırsanız ne yaparsınız sorusuna verilen cevaba göre kadınların dağılımı Tablo IV de gösterilmektedir.

Tablo: IV
Kadınların İstem Dışı Gebelik Halinde Yapacakları İşleme
Göre Dağılımı*

İstmeden Gebe Kalırsa Yapacağı İşlem		Umurbey	Engürücü	Toplam
Doğurur	A	25	33	58
	%	24.0	45.2	32.8
Düşürür	A	79	40	119
	%	76.0	54.8	67.2
TOPLAM	A	104	73	177
	%	100.0	100.0	100.0

(*) Soruya cevap vermeyen 16 kişi tablo dışı bırakılmıştır.

$X^2 : 14,7771$

S.D.: 1

$p < 0,05$

İstem dışı gebelik halinde Umurbey grubundaki kadınlar, Engürücü grubuna göre düşük yapmayı daha çok tercih etmişlerdir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamına alınan kadınların yaş ortalaması, Engürücü grubunda $32,6 \pm 8,7$, Umurbey grubunda ise $31 \pm 8,9$ dir. 1980 yılında Gemlik Bölgesinde yapılan bir araştırmada ise deneklerin yaş ortalaması, kentsel bölgede $32,5$, kırsal bölgede ise $34,3$ olarak bulunmuştur¹.

Umurbey grubundaki kadınların % 74,8'i, Engürücü grubundaki kadınların ise % 70,9'u ilk öğrenimini tamamlamıştır. 1980 yılındaki araştırmada ise kırsal kesimde kadınların % 50,5'inin, kentsel kesimde ise % 59,5 inin ilk öğrenimini tamamladığı bulunmuştur¹. Türkiye genelinde ise 12-49 yaş grubu evli kadınların % 37,1 i ilk öğrenimini tamamlamıştır². Bölgemizdeki kadınların eğitim düzeyi Türkiye geneline göre daha yüksektir.

Ortalama ilk evlenme yaşı Umurbey grubu için $17,7 \pm 0,19$, Engürücü grubu için $17,8 \pm 0,19$ olarak bulunmuş olup, 1980 yılında Gemlik Bölgesindeki araştırmada kırsal kesime ait evlenme yaşı olan $17,8$ yaş bulgusuna benzemektedir¹. 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırmasında ise ortalama ilk evlenme yaşı kırsal kesimde

17,2 olarak bulunmuştur³.

Çalışmamızda kadınların ortalama canlı doğum sayıları Umurbey için 2,5 ± 1,56, Engürücük için 3,15 ± 1,97 olarak saptanmıştır. 1980 araştırmasında ortalama canlı doğum sayısı 3,0 dür¹. 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırmasında ise ortalama canlı doğum sayısı 3,9 dur³. Bölgemizde Türkiye geneline göre daha az sayıda doğum olmaktadır.

Ortalama yaşayan çocuk sayısı Umurbey'de 2,15 ± 0,84, Engürücük'de 2,60 ± 0,77 dir. 1980 araştırmasında ise ortalama yaşayan çocuk sayısı kentsel kesimde 2,4, kırsal kesimde 2,6 olarak bulunmuştur¹. Engürücük grubuna ait veri bununla benzerlik gösterirken, Umurbey grubunun ortalama yaşayan çocuk sayısı daha düşüktür. Türkiye 1973 verilerine göre ise ortalama yaşayan çocuk sayısı 3,0 dür⁴. Bulgularımız Türkiye verilerinden daha düşüktür.

Genelde kadınların % 39,4'ünün düşük yaptığı saptanmıştır. 1980 araştırmasında aynı oran % 39,8 olarak bulunmuştur⁵. 1973 Türkiye araştırmasında ise % 33,2 dir⁶. Bölgemizdeki kadınlar, Türkiye geneline göre daha çok düşük yapmaktadır.

Çalışmamızda, kadınların % 83,4 ünün aile planlaması uyguladığı, aile planlaması uygulayanların da % 68,7 sinin etkili yöntemleri tercih ettiği saptanmıştır. 1980 araştırmasında ise kadınların % 84,6 sinin aile planlaması uyguladığı, aile planlaması uygulayanların % 25,7 sinin etkili yöntemleri kullandığı saptanmıştır⁷. Görülüyor ki Gemlik'de aile planlaması uygulama oranı aynı kaldığı halde, etkili yöntemleri kullanma oranında % 43'lük bir artış olmuştur. 1978 Türkiye araştırmasında ise kadınların % 50 sinin aile planlaması uyguladığı, aile planlaması uygulayanların % 33 ünün etkili yöntemleri tercih ettiği saptanmıştır³. Bulgularımız Türkiye geneline göre daha yüksektir.

Etkili yöntemler içinde sıralama, bulgularımıza göre, RİA, hap, kaput şeklindedir. 1980 araştırmasında ise hap birinci sırayı almakta bunu kaput ve RİA izlemektedir⁷. 1978 Türkiye araştırmasında ise hap, RİA, kaput şeklinde bir sıralama bulunmuştur³.

Ortalama ilk evlenme yaşı, ortalama canlı doğum sayısı, ortalama yaşayan çocuk sayısı, düşük yapan kadın yüzdesi bakımından bulgularımız, Gemlik Bölgesi'nin tümüne ait bulgularla benzerlik göstermektedir. Türkiye bulgularıyla kıyaslandığında ise, çalışma kapsamına alınan kadınların daha geç evlendiklerini, daha az doğum yaptıklarını ve daha yüksek oranda düşüğe başvurduklarını söylemek mümkündür. Çalışma kapsamına alınan kadınlar Türkiye geneline göre daha etkin aile planlaması uygulamakta olup, etkili yöntemleri hem Gemlik, hem de Türkiye geneline göre daha fazla kullanılmaktadırlar. Ancak çalışmamızın bulgularına göre, düşük hala bir aile planlaması yöntemi gibi kullanılmaktadır. Özellikle Umurbey grubunda istenmeyen gebelikleri düşük yaparak sonlandırma eğilimi yüksektir. Bu da kadınların aile planlamasına motive olduklarının ancak, uygulamada anne sağlığı açısından zararlı bir yöntemi kullandıklarının bir göstergesidir. Ayrıca kadınların gebelikten korunulabileceğini birinci derecede komşularından öğrenmesi ve % 99-100 oranında etkili olan hap yöntemini uygulayan kadınlarda gebelik olgularının görülmesi de bu alandaki sağlık eğitiminin yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenlerle, aile planlaması konusunda 15-49 yaş grubu kadınlara daha etkili ve düzenli bir eği-

tim uygulamak, aile planlaması kavramını benimseyen bu kadınları, sağlıksız yollara başvurmaktan korumak, etkisiz yöntemleri kullanan kadınların, bu yöntemleri seçmedeki nedenleri araştırmalarla ortaya çıkarıp, ortadan kaldırmak ve böylece aile planlaması uygulayan tüm kadınların etkili yöntemleri gerektiği gibi kullanmalarını sağlamak, bölgemizde aile planlaması açısından ana hedef olarak gözükmektedir.

KAYNAKLAR

1. DİRİCAN, M.R., AYTEKİN, A.H.: Gemlik Bölgesinde Evde Sunulan Aile Planlaması Hizmetlerinin Değerlendirilmesi İçin Yapılan Alan Araştırması. Sağlık Dergisi, 58 (1-3): 5-16, 1984.
2. D.İ.E.: Türkiye İstatistik Yıllığı. No: 1150, Ankara, 1985, s. 62.
3. H.Ü. NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ: 1978 Türkiye Doğurganlık Araştırması. Araştırma Bulgularının Özeti, Ankara, 1980, s. 20-21.
4. PEKER, M.: Türkiye'de Doğurganlık ve Doğurganlık Farklılıkları. I. Sosyal Bilimler Ulusal Kongresi, 6-8 Haziran 1980, Ankara.
5. DİRİCAN, M.R., AYTEKİN, A.H.: Gemlik Bölgesinde Düşük Prevalansı. Sağlık Dergisi, 58(4-6): 5-14, 1984.
6. KİŞNİŞÇİ, H., AKIN, A.: Türkiye'de Düşüklerle İlgili Bir Araştırma (Türkiye'de Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları Kitabı içinde), H.Ü. yayını D-25, Ankara, 1978, s. 78.
7. DİRİCAN, M.R., AYTEKİN, A.H.: Findings of Baseline Survey Related to the Research on the Family Planning Services Delivered at Home in Gemlik Research and Training Area Vol. II, Bursa, 1983, p. 32.

Yard. Doç. Dr. Nazan G. BİLGEL

Uludağ Üniv. Tıp Fak.

Halk Sağlığı Anabilim Dalı

BURSA